

CONVORBIRI SOCIOLOGICE

Constantin Schifirneț la 60 de ani

Septimiu Chelcea. Ai împlinit de curând 60 de ani. Mulți înainte! Ești profesor universitar la Facultatea de Comunicare și Relații Publice din cadrul Școlii Naționale de Științe Sociale și Politice din București. Ești o prezență remarcabilă în publicistica sociologică și, mai larg, culturală. Care ar fi fost cariera ta dacă nu ar fi intervenit *decembrie 1989*?

Constantin Schifirneț. În decembrie 1989 eram cercetător la Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului. Nu aveam nimic gândit pentru o eventuală schimbare de status social și profesional pentru următoarea perioadă în cazul în care regimul comunist nu cădea. Oricum, mă gândeam, aproape zilnic, cum să-mi public teza de doctorat care, iată, nici astăzi nu a văzut lumina tiparului. Trebuie să spun că în anul 1989 atinsesem, profesional, un nivel acceptabil, pentru acel timp, al performanțelor în cercetare și în publicistică. Mi-au apărut două cărți de autor, o carte pe care am coordonat-o împreună cu Fred Mahler și Achim Mișu, și o alta la care eram coautor cu Dumitru Bazac. Reușisem, atât cât se putea atunci, să fiu prezent și în unele publicații, inclusiv în volume internaționale. Cu toate acestea nu eram mulțumit de activitatea mea, după cum nici astăzi nu sunt deosebit de satisfăcut.

S.C. Ești, dacă nu mă înșel, un perfecționist. Ai absolvit facultatea la Iași. Ce impresii păstrezi despre universitatea ieșeană. Ce profesori te-au influențat?

C.S. Am intrat la secția filosofie a Universității din Iași, în 1963. Un rol decisiv în orientarea mea spre filosofie l-a avut Ion Pogorilovschi, repartizat, în 1962, ca profesor la Liceul „George Bacovia” din Bacău, pentru mine un adevărat model uman. El este astăzi un renumit exeget al operei lui Brâncuși și autor al unor remarcabile lucrări de filosofie. Ca orice copil de moldovean – sunt născut în satul Bahna, județul Neamț –, am fost atras de Iași și Universitatea de aici. Și nu regret. Am primit o excelentă pregătire din partea unor dascăli eminenți: Petre Botezatu, Ernest Stere, Radu Negru și de la tinerii de atunci: Teodor Dima, viitorul academician, Petre Dumitrescu, Vasile Miftode cu care, peste ani, voi colabora la un volum. Un adevărat regal a fost cursul de logică al profesorului Petre Botezatu. Cursul era extraordinar prin informație, argumentație și stil. Pentru noi, studenții, era fascinant la profesorul nostru și altceva: respectarea întocmai a celor 50 de minute de curs, fără să fie depășite sau diminuate nici măcar cu o secundă. Ca profesor, am încercat să respect și eu această conduită, dar nu am reușit întotdeauna. În afară de propria mea programare, intervin tot felul de fapte imprevizibile: un student care vrea să-ți vorbească pe hol și nu în sala de curs, un coleg cu care trebuie să schimbi câteva cuvinte, o ședință ce s-a prelungit etc. Învățătura trasă din conduita didactică a profesorului Botezatu este aceea că în

preajma orelor de curs nu trebuie acceptat nimic care să deregleze desfășurarea lui în timpul prevăzut. De altfel, profesorul nostru nu comunica în nici un fel cu studenții în afara orelor de curs, cel puțin în perioada studiilor mele universitare. Am aflat mai târziu una din explicațiile atitudinii sale distante: detenția la Canal pentru motive pe care până acum eu nu le-am aflat. Am regretat întotdeauna că nu m-am apropiat de acest excepțional profesor și logician.

Un alt profesor care mi-a marcat puternic studenția a fost Ernest Stere, foarte erudit, cu un comportament de aristocrat. Lui îi datorez parcurgerea, timp de cinci ani, a tuturor momentelor importante din istoria gândirii filosofice. Să amintesc și un alt fapt, anume că el nu a pronunțat niciodată, la curs, numele lui Marx sau Lenin. Și-a ordonat în așa fel programa cursului de „Istorie a filosofiei moderne” încât despre Hegel a vorbit doar o jumătate de oră, și se vedea limpede aversiunea sa față de dialectica hegeliană. Mi-a rămas întipărit până astăzi îndemnul adresat nouă la un seminar: dacă vrei să căpătați deprinderea de a studia un text filosofic trebuie să procedați ca și pianistul care exersează zilnic pentru a-și perfecționa continuu tehnica muzicală. Sfat de care am ținut seama consacrând lecturii, zilnic, câteva ore.

Un profesor care mi-a lăsat o impresie excelentă a fost esteticianul Radu Negru. Fiul unui cunoscut profesor de drept de la universitatea ieșeană, exclus, pentru atitudine naționalistă, de la universitatea sovietică unde își continua studiile, tânărul profesor s-a apropiat foarte mult de noi, studenții. S-a întâmpnat ca ultima oră de curs din viața noastră de student să fie ținută de el și, după curs, ne-a invitat pe toți la Casa Universitarilor pe cheltuiala lui. Atunci credeam că Radu Negru va fi

unul dintre marii noștri esteticieni. Spre decepția mea, el nu a confirmat, având un sfârșit derizoriu din cauze pe care nu eu sunt îndrituit să le analizez.

Îndatorat îi sunt profesorului Mihai Sărmașanu, în care am găsit permanent un sprijin direct, ori de câte ori i-l ceream.

S.C. Ai avut și profesori care te-au decepționat? Prea faci din toți dascălii tăi icoane.

C.S. Nu toți profesorii mei arătau disponibilitate față de frământările și interogațiile mele de neofit în filosofie sau sociologie. Și o asemenea atitudine venea, de pildă, de la șeful catedrei de filosofie, specialist în limbi clasice – oricând putea să recite din Homer sau Vergiliu. Era membru de partid din ilegalitate, poziție din care a fost propulsat în fruntea colectivului de filosofi ieșeni. A predat *Istoria filosofiei marxiste*. O dovadă în plus că acest curs nu era încredințat unui filosof. Ar merita un studiu asupra motivelor și cauzelor pentru care regimul comunist numea neprofesioniști la disciplinele marxiste. De pildă, materialismul dialectic a fost predat de un fost contabil.

S.C. La cine te referi? Este cumva vorba despre Isac Davidsohn? Convenisem să discutăm fără prea multe ocolișuri. Sigur, *De mortuis nil nisi bene*.

C.S. Da! El a fost șeful de catedră. La un seminar, am întrebat, în replică la un referat al unui coleg, cum și cine a putut stabili că întâi a apărut materialismul și apoi idealismul, așa cum se susținea în lucrările marxiste. Bătrânul cărturar m-a apostrofat pe loc, reproșându-mi imperțința de a pune la îndoială adevărul marxist, amenințându-mă cu aspre sancțiuni. Într-adevăr, la examen nu m-a uitat, mi-a dat cea mai mică notă din an. Avea o memorie fenomenală – ținea minte orice gest, inclusiv pe oricine care neglija să-l salute pe stradă – notorie fiind reacția

ce a avut-o față de o biată studentă de la o altă facultate, care și-a permis această „impolitețe”, discutând-o, așa cum se vorbea în mediul universitar, în ședința biroului regional de partid al cărui membru era.

S.C. Cum se învăța pe vremea studenției tale filosofia ?

C.S. Programa de studiu la filosofie era axată prioritar pe cunoașterea domeniilor științifice. Am făcut, alături de materii filosofice, cursuri de matematică, biologie, chimie, fizică, fără a fi neglijată pregătirea umanistă, și, în consecință, am avut cursuri de limba latină, limba franceză și istoria literaturii universale. Două discipline îmi stăteau la suflet în timpul studiilor universitare : istoria filosofiei și estetica, pe care, într-un fel sau altul, le-am continuat de-a lungul activității mele științifice și publicistice.

S.C. Care a fost tema ta la lucrarea de diplomă ? Te întreb pentru că, de multe ori, licența anunță doctoratul.

C.S. Lucrarea de diplomă a avut ca temă relația dintre abstract și concret în gândirea filosofică, subiect asupra căruia nu am revenit niciodată, întrucât mi-a fost impus de catedră. Un fapt ce cred că merită reținut : eu am terminat facultatea în anul 1968, anul marilor mișcări studențești, ce au zguduit Occidentul. Datorită acestor mișcări, autoritățile românești au decis renunțarea la examenele ce erau prevăzute pentru absolvire, rămânând numai susținerea lucrării de diplomă.

S.C. Nu simplifici prea mult lucrurile ? Dar, în fine, ce mai poți spune despre studentul Constantin Schifirneț ?

C.S. Este posibil să fi intervenit și alte motive, însă cu siguranță ecoul mișcărilor studențești din Occident a preocupat autoritățile române din acel timp. Cât privește activitatea ca student, îmi petreceam mult timp în biblioteci, uneori zile

întregi. Căutam să asimilez cât mai mult. Accesul la publicații era foarte sever. Iată, pentru a citi *Critica rațiunii pure* a lui Kant am fost obligat să fac o cerere către decanat și apoi să primesc avizul directorului Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu”, Grigore Botez.

S.C. Așa era și la Facultatea de Filosofie din București. Am aflat mai târziu că bibliotecarul de la sala de „cărți rare” avea obligația să prezinte la Securitate listele cu studenții care citeau cărți „dubioase” – gen *Critica rațiunii pure*. Ai avut cumva de suferit de pe urma „îndrăznelii” tale de a citi din Immanuel Kant ?

C.S. Nu ! Trebuie să știi că profesorul Botez după ce m-a privit lung mi-a spus : „Măi băiete, de ce nu poți tu citi liber ce vrei ?”. Evident, era o întrebare retorică.

S.C. Dincolo de cursuri, seminarii și bibliotecă ce a mai fost ?

C.S. În afară de studiu, încercam să fiu prezent la cât mai multe evenimente culturale. Am să-ți dau doar câteva exemple : i-am ascultat pe Mihai Ralea vorbind despre „Viața Românească”, și pe P. Comarnescu conferențind despre Ion Țuculescu. Am reușit să fiu prezent la marile festival dedicat celor 150 de ani de teatru românesc. Se spunea în acel timp că la Iași se trăia o adevărată viață studențească. Într-adevăr, studenții dominau vechea urbe moldavă. Dimineața, întregul Copou cunoștea revărsarea studenților către sălile de curs. Sau când trecea alaiul ce însoțea o nuntă studențească, toate mijloacele de transport se opreau, fără a se manifesta vreo nemulțumire din partea călătorilor, exprimându-se în acest mod o solidaritate umană cu tinerii căsătoriți.

S.C. Și a venit și absolvirea...

C.S. Eu doream să rămân după absolvire în Iași, dar nu s-a putut. Ca absolvent al prestigioasei universități ieșene, am primit repartiție guvernamentală la ziarul

Scânteia tineretului, dar printr-un joc al întâmplării, chiar împotriva voinței mele, mi s-a schimbat repartiția la un Centru de Cercetări pentru Problemele Tineretului, ce urma să fie înființat, despre care eu nu știam nimic. Și așa am ajuns să fiu alături de ceilalți colegi „întemeietor de instituție”. Iată ce poate face timpul din oameni! Trebuie să spun măcar succint ceva despre această instituție de cercetare, singura din România care nu funcționa sub egida unei autorități centrale. Prin legea de înființare, ea ținea de ministrul pentru problemele tineretului, care însă nu avea minister, dar el era, în același timp, conducătorul organizației de tineret.

S.C. Era prim-secretarul Uniunii Tineretului Comunist din România, adică Ion Iliescu, Dan Marțian, Ion Traian Ștefănescu, Nicu Ceaușescu. I-ai cunoscut pe toți. Cum s-au raportat la cercetările pe care le făceați?

C.S. Îmi este foarte greu să prezint pe fiecare dintre cei amintiți de tine, deoarece nu am avut cu nici unul relații speciale. În orice caz, Ion Iliescu a manifestat interes constant pentru cercetarea tineretului, întrucât lui i se datorează în bună măsură înființarea și funcționarea CCPT, el participând la toate ședințele Consiliului științific. Ceilalți lideri ce l-au urmat au avut o atitudine mai degrabă indiferentă, dar toți au luptat ca CCPT să nu fie absorbit de alte instituții. De altfel, dacă nu se declanșa revoluția, în ianuarie 1990 CCPT urma să fie desființat.

Din cauza ambiguității privind autoritatea instituțională, s-au creat confuzii în lumea universitară și științifică în legătură cu statutul celor de la CCPT, fiind suspectați că ar avea salarii și privilegii de activist de partid, ceea ce, evident, era o eroare. Și să-mi dai voie, să amintesc salariul pe care l-am avut în momentul declanșării revoluției din decembrie 1989.

Acesta era de 3. 600 lei, fiind cercetător științific de gradul III, grad obținut după multe cazne, în 1984, deși, conform legilor de atunci, puteam participa la concursul pe post din 1976, iar între timp, în 1980, am susținut teza de doctorat. După cum bine știi, au fost blocate, fără nici o justificare, promovările în învățământ și cercetare, iar noi toți cei din învățământ și cercetare, am resimțit puternic efectele acelei decizii aberante.

S.C. Sper că nu te consideri și tu o victimă a comunismului. Ceva, ceva avantaje tot ai avut...

C.S. Sunt obligat să subliniez că prin activitatea mea științifică și lucrările publicate nu-mi arog nu știu ce statut de oponent al regimului ceaușist, ci doar preocuparea mea pentru o activitate de cercetare cât mai profesionalizată cu putință.

Revenind la CCPT, s-a vrut a fi o instituție de cercetare ce continua Școala lui Dimitrie Gusti și de aceea a fost concepută ca o echipă inter- și multidisciplinară. Am lucrat împreună cu Ovidiu Bădina, director, și Fred Mahler, director adjunct, primul fiind exeget și editor al operei gustiene, al doilea fiind fondator al unei discipline, juvenologia.

S.C. Ce colegi ai mai avut, ce amintiri ai adunat de la CCPT?

C.S. Primii mei colegi la CCPT au fost: Dumitru Bazac – absolvent al secției de pedagogie, Doina Buruiană – absolventă a secției de filosofie, Petre Datculescu și Cătălin Mamali – absolvenți ai secției de psihologie, toți au terminat facultatea în același an cu mine (1968) și proveneau de la Universitatea din București. Apoi, cu timpul, au făcut parte din CCPT George Basiliade, Aurel Drăguț, Vladimir Pasti, Andrei Mușetescu, Gh. Scorțan etc. Printre colaboratorii CCPT s-au numărat membri ai Școlii Sociologice de la București: Henri H. Stahl, Octavian Neamțu, Roman

Cresin, Paul Sterian, Ion Veverca, Petre Stănculescu, Romulus Spirescu, la care s-a aliat și I.M. Nestor, fost colaborator al lui C. Rădulescu-Motru, toți fiind autori de capitole din volume editate de CCPT, și menționez aici doar *Tineretul rural'68*, *Tineretul rural'70*. Împreună cu Octavian Neamțu am elaborat comunicarea *De la consumul de cultură la activitatea creatoare*, prezentată la Congresul Mondial de Sociologie de la Varna din septembrie 1970. Acum, după trecerea anilor, îmi dau seama ce mare greșeală am făcut prin dezinteresul ce l-am manifestat față de toți acești oameni, profesioniști ai cercetării de teren. Este adevărat că atunci eu nu știam prea multe lucruri despre activitatea lor. Dar îți poți imagina, cât de utile mi-ar fi fost acum informațiile lor despre C. Rădulescu-Motru și Dimitrie Gusti, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu etc. ?

Nu pot trece peste experiența foarte interesantă a filialelor CCPT, existente în 31 de județe în 1989, unde au putut să-și valorifice cunoștințele și abilitățile mulți dintre absolvenții secției de sociologie, dar și specialiști din alte domenii. Amintesc pe câțiva dintre ei : Cornel Constantinescu – Pitești, Ștefan Buzărnescu – Timișoara, Melania și Dumitru Borțun – Brașov, Mihai Dumitru – Ploiești, Livia Dordea – Craiova la care adaug pe Adrian Neculau – Iași și Vasile Preda – Cluj-Napoca. În anii ' 80 ai secolului trecut, CCPT rămăsese singura instituție care organiza anual sesiunea sa științifică, iar multe dintre filialele sale aveau seminarii și simpozioane, ceea ce nu se întâmpla în alte instituții de cercetare sau în facultăți. Se dezbăteau probleme importante ale societății românești pornind de la concluzii ale cercetărilor empirice.

S.C. Cum ai debutat la CCPT ?

C.S. Față de alte instituții, unde stagiarii îndeplineau de regulă activități secundare,

la CCPT, datorită faptului că însăși instituția se construia din mers, noi, tinerii cercetători am fost direct implicați în organizarea întregului parcurs al unei cercetări. Așa se face că am fost, la nici 24 de ani, coordonator al unei cercetări pe un eșantion național de 2.172 studenți, prima din istoria cercetării sociologice românești în mediul universitar, ceea ce mi-a creat, pe moment, anumite inconveniente. Venit de la Iași, total necunoscut în lumea universitară bucureșteană – în acel timp se comunica destul de greu între studenții și mai ales cu profesorii din alte centre universitare –, mi s-a dat să coordonez o echipă din care făceau parte cadre didactice din toate centrele universitare ale țării. Pentru prelucrarea datelor au fost solicitați studenți din prima serie de la secția de sociologie – Universitatea din București –, mulți dintre ei astăzi nume de referință în învățământ, cercetare și viața publică. Pentru întâlnirea cu ei, conducerea CCPT m-a desemnat pe mine. M-am prezentat în fața lor, solicitându-le colaborarea. După ce le-am prezentat ce urmau să facă, cel ce avea să devină rectorul unei prestigioase universități, m-a întrebat scurt : „Cât primim pentru munca noastră ?”. Nu mă așteptam la o asemenea reacție din partea unor studenți – viitori sociologi, dimpotrivă, în naivitatea mea, eram convins de interesul lor în a se implica direct în cunoașterea procesului de finalizare a unei cercetări empirice. Spiritul lor era însă de admirat, spun eu acum, deoarece ei încercau să vină cu o altă mentalitate privind raportul individului cu o instituție. Cu aproape toți am devenit, între timp, prieten și ne-am întâlnit la diverse manifestări științifice unde ne disputam ideile sau concluziile cercetărilor. Am aflat după aceea, de la unul dintre ei, sper să fie adevărat, că la mijloc a fost încercarea lor de a mă pune în dificultate, pe mine care veneam din

alt loc, deci nu făceam parte din grupul colegilor mai mari ce au absolvit facultatea la București. Ei vedeau astfel aderența la o cultură de grup, aspect ce va face parte, puțin mai târziu, din temele pe care le-am abordat. Revenind la cercetarea amintită, datele și concluziile ei fac obiectul lucrării *Studentul și societatea* apărută, în 1973, la Editura Dacia din Cluj, carte care, cred eu, spune mult despre interesele și cunoștințele politice ale studenților de la sfârșitul anilor '60.

S.C. Am impresia că istoria se repetă. Și astăzi tineri absolvenți, fără experiență de cercetare, coordonează cercetări de amploare, pentru că – nu-i așa – „Să promovăm tineretul! ”. În știință, vârsta nu ar trebui să constituie un criteriu de evaluare. Mai mult, eu cred în înțeleapta vorbă *A bove maiori discat arare minor*.

C.S. Da, ai dreptate, numai că, în cazul meu, nu a fost alegerea între mine și un cercetător mai în vârstă, deoarece, așa cum am spus, toți eram tineri, în afară de O. Bădina și Fred Mahler.

S.C. După evenimentele din decembrie '89 ai funcționat și în învățământ.

C.S. Nu numai după 1989, ci și înainte. Am avut activitate didactică în sistemul asociat, din anul 1972 până în anul 1992, la Catedra de Filosofie a Institutului Politehnic, astăzi Universitatea Politehnică. Aici am întâlnit un colectiv de reputați specialiști în logică, epistemologie, teoria acțiunii sociale, sociologie. În pofida unor prejudecăți legate de atitudinea politehniștilor față de științele socioumane, eu am întâlnit la studenții de aici un interes remarcabil pentru filosofie, amintindu-mi de pildă, de un seminar cu studenți de la electronică, nedispuși să accepte nici un fel de justificare ideologică a realităților timpului. Mi se cerea imperativ să le spun opinia mea despre ceea ce se întâmpla în

țară și în lume, ei dovedind o cunoaștere exactă a lucrurilor. Să nu uităm că, în acel timp, la politehnică, mergea o bună parte a elitei unei generații.

În perioada 1992-1999, am predat cursuri de „Sociologia vârstelor”, „Relații interetnice” și „Sociologia educației” la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București. Nici astăzi nu pot spune de ce nu am continuat activitatea în sistemul de profesor asociat la catedra de sociologie. Mi-am continuat raporturile cu aproape toți membrii catedrei de sociologie sub cele mai bune auspicii.

S.C. Ai fost și la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

C.S. Acolo am predat cursuri de „Sociologie generală”, „Sociologie politică”, „Gândire politică românească”, „Metodologia cercetării sociale”, „Filozofie socială”. Funcționez ca profesor asociat la Facultatea de Teologie, secția Asistență Socială, Universitatea „Valahia” din Târgoviște, unde predau, din 1995, cursuri de „Sociologie generală”, „Metodologia cercetării sociale”, „Dezvoltare umană” și „Dezvoltare comunitară”. Am fost profesor asociat la Facultatea de Sociologie-Psihologie – Universitatea „Hyperion” din București, unde am ținut, în perioada 1995-2000, cursurile: „Sociologia vârstelor”, „Antropologie culturală”, „Sociologie generală”. Am predat și la Universitatea „Spiru Haret” „Antropologie culturală”, „Etnosociologie” și „Grupuri sociale”, în perioada 1992-1999. După cum vezi nu am ezitat să predau în domeniile sociologiei, acolo unde am fost solicitat.

S.C. Poți să faci o comparație între învățământul sociologic de dinainte și de după 1989?

C.S. Cum nu am avut cursuri de sociologie înainte de 1989, îmi vine greu să fac o apreciere asupra învățământului sociologic antedecembrist. Oricum, din contac-

tele ce le aveam cu profesori și studenți am reținut preocuparea pentru o armonizare a teoriei sociologice cu cercetarea empirică, de teren. Astăzi, s-a diversificat foarte mult învățământul sociologic prin apariția mai multor centre. Cred însă că nu peste tot există competențele necesare de predare și de evaluare a cunoștințelor sociologice. Mă gândesc la câteva discipline: sociologie generală, metodologia cercetării sociale, istoria gândirii sociologice, paradigmele sociologice, materii care nu pot fi predate de oricine și oricum.

S.C. Dacă nu mă înșel, o vreme ai fost decanul unei facultăți particulare. Vrei să compari învățământul de stat cu cel particular? Se vorbește că se cumpără, într-o formă sau alta, diplome și examene, că în învățământ s-a cuibărit corupția ...

C.S. În perioada 1999-2002 am fost decan al Facultății de Științe Politice, la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, fiind fondator al facultății, fapt recunoscut public de mai multe ori de către conducerea UCDC. În această calitate, am elaborat *curricula*. În anul 2002, am organizat susținerea licenței primei promoții la facultăți similare de la universități de stat. Când privește cumpărarea unei diplome, eu nu cunosc așa ceva, cel puțin la facultatea pe care am condus-o. Nu neg existența unei anume mentalități la unii studenți de la învățământul privat, anume revendicarea unei anumite indulgențe față de ei pentru că plătesc școlarizarea.

S.C. Știu că ai participat la numeroase reuniuni științifice internaționale. Un psihosociolog ieșean pe care îl cunoaștem foarte bine amândoi afirmă sus și tare că cei care au călătorit în Occident înainte de prăbușirea regimului ceaușist erau „oamenii Securității”. Eu cred că exagerază. Tu ce părere ai?

C. S. Ai dreptate. Este o exagerare. Eu afirm că nu am cunoscut pe nimeni de la Securitate și nici nu am fost solicitat să colaborez, dar am avut șansa, atât cât se putea înainte de 1989, și după aceea, să particip la mari evenimente științifice internaționale, precum și la alte tipuri de manifestări internaționale. Am fost prezent la Congresul Mondial de Sociologie (Varna, 1970), Congresul European de Sociologie Rurală (Budapesta, 1983), Seminarul Internațional „Lectura – dimensiuni europene” (Paris, 1992), Conferința Internațională de Antropologie (București 1998). La toate am prezentat comunicări. Alături de colegul Petre Datculescu, am ținut prelegeri despre teoria și metodologia cercetării sociologice la Consfătuirea științifică a cercetătorilor pe problemele tineretului din China (8-26 mai, 1988). Am expus comunicări științifice la simpozioane, seminarii și conferințe științifice internaționale organizate în Bulgaria, China, Cuba, Finlanda, Danemarca, Germania, Grecia, Italia, Belgia, Ungaria, URSS, Franța, România.

Deși obținusem, în 1973, o bursă pentru șase luni la Universitatea din Kentucky, nu am putut pleca în S.U.A. din cauza unei decizii care stabilea ca bursierii în străinătate să primească direct avizul din partea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., ceea ce însemna de fapt blocarea plecării în străinătate. Abia în 1981, în perioada februarie-mai, am făcut o vizită de documentare la Universitățile Boston, Harvard, Berkeley și Stanford, ocazie ce mi-a permis contactul cu mari sociologi: Daniel Bell, Alex. Inkeles, Peter Berger, S. Lipset, și cu specialiști pe probleme românești: Ken Jowitt, Radu Florescu.

Ca director general în Ministerul Culturii, am fost responsabil pentru organizarea, în România, în iunie 1992, a primului simpozion internațional sub egida

Consiliului Europei. Tema a fost: „Prin educație spre democrație. Educația adulților în procesul integrării europene”. De asemenea, am moderat prima ședința plenară și am expus o comunicare.

Am participat la cea de a 57-a Conferință Internațională a IFLA (Federația Internațională a Bibliotecilor și Bibliotecarilor), ținută la Moscova, în august 1991, perioadă ce a coincis cu puciul ce urmărea debarcarea lui Mihail Gorbaciov. Am avut o intervenție în secțiunea despre lectură. Rămânând în același plan, am făcut o vizită de documentare la Bruxelles, în octombrie 1994, privind sistemul de biblioteci în Europa. Am fost prezent la întrunirea experților în dezvoltarea bibliotecilor din Europa de Est și Europa Centrală, februarie 1994, sub egida Consiliului Europei și a Consiliului Britanic, la Strasbourg, iar în noiembrie 1994, am participat la Atelierul „Educația și formarea specialiștilor în informație în Europa de Est și CSI”, organizat de UNESCO, IFLA (Federația Internațională a Bibliotecilor și Bibliotecarilor) și Asociația Europeană pentru Biblioteci, Educație, Informație și cercetare (EUCLID), Bratislava (Slovacia).

O participare ce mi-a lăsat o amintire deosebită a fost cea la Congresul CIOF (Comitetul Internațional al Organizațiilor de Folclor), Haifa (Israel), octombrie 1991, la care am avut o intervenție despre grupurile de folclor. Am constatat, cu acest prilej, cum unii mari specialiști în folclor dispuneau de cunoștințe sociologice temeinice.

Am organizat vizita în Danemarca, pentru un grup de 20 de specialiști în educația adulților, în august-septembrie 1993, în scopul de a studia bine cunoscuta doctrină și experiență daneze în domeniu. Am elaborat împreună cu partea daneză un program de acțiuni în domeniul edu-

cației adulților, inclusiv înființarea unui Institut româno-danez, program ce s-a derulat din anul 1993 până în prezent.

S.C. Ești cunoscut și recunoscut pentru activitatea ta publicistică.

C.S. Debutul meu publicistic s-a produs la vârsta de 17 ani, elev fiind, într-un ziar din Bacău. Îmi amintesc de recenzii la *Viața lui Alexandru Macedonski* de Adrian Marino, și *Monolog în Babilon* de Alexandru Philiphide. În publicistica științifică am debutat în 1969 cu articolul „Aspecte ale influenței mijloacelor comunicațiilor de masă asupra educației intelectuale a tinerilor”, publicat în volumul *Tineretul – obiect de cercetare științifică*, București, Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului, 1969 (378-382), comunicare ținută la primul simpozion național organizat de CCPT în noiembrie 1968. De atunci, am publicat constant în reviste de specialitate, în presă, precum și cărți.

În intervalul 2001-2005 am renunțat la orice activitate publică întrucât am lucrat la cartea *C. Rădulescu-Motru. Viața și faptele sale*, din care au apărut două volume la Editura Albatros, în 2003 și 2004, însumând cca 1650 pagini, iar al treilea volum urmează să fie tipărit în anul 2005. Cartea descrie viața lui Rădulescu-Motru și acțiunile lui de creare a instituțiilor necesare dezvoltării mișcării filosofice românești. Nu m-am mulțumit cu studiul unor exegeze mai mult sau mai puțin fidele adevăratului profil al marelui filosof, psiholog și sociolog. Am făcut cercetare de arhivă, unde am găsit informații despre toți marii profesori din domeniile științelor socioumane de dinaintea celui de-al doilea război mondial. Cele mai multe informații despre filosof sunt inedite.

În lucrarea *Geneza modernă a ideii naționale* (Editura Albatros, 2001) analizez lucrări fundamentale ale gândirii românești,

pentru a demonstra existența unei sociologii, antropologii și filosofii românești despre modernizare și dezvoltare. Prin exegeza textelor unor mari gânditori români, relievez concepte și teme importante despre națiune: etnicitatea, relațiile interetnice, morfologia națiunii, agenții modernizării în spațiul românesc, relația dintre gândirea modernă și gândirea primitivă, identitatea etnică, asimilare etnică etc.

O bună parte din carte include studiile ce aduc noi interpretări ale unor mari cugetători români. Amintesc conceptul de gândire paradigmatică la Eminescu, concepția maioreșciană despre sociologia modernizării politice, gândirea politică a lui Aurel C. Popovici, etnicitatea la C. Rădulescu-Motru, burghezia română la Mihail Manoilescu, morfologia națiunii la S. Mehedinți, dimensiunea religioasă a națiunii la Nichifor Crainic, revoluția și psihologia etnică la Mihai Ralea etc. În acest sens, combat perpetuarea unor imagini simplificatoare despre o bună parte dintre gânditorii români și menționez, ca exemplu, concepția eminesciană privind relațiile interetnice. În multe din textele sale Eminescu dovedește o concepție promitoritară deci europeană.

În *Civilizație modernă și națiune*, Editura Didactică și Pedagogică, 1996, am decelat idei originale de gândire socială la trei mari personalități ale culturii românești: M. Kogălniceanu, T. Maiorescu și M. Eminescu.

În *Generație și cultură* (1985), am studiat cultura ca sistem de categorii polare, depășind astfel viziunea despre cultură ca o realitate omogenă și unitară. Am studiat conceptele de subcultură și contracultură (1981), cu deosebire în calitatea lor de agenți ai socializării. Cartea abordează, monografic, problematica generațiilor și jalonează direcții teoretice și metodologice privind studiul societății și al evoluției

istoriei prin succesiunea generațiilor și contradicțiile dintre generații. Am realizat o analiză sociologică despre generația literară, însoțită de descrieri ale generațiilor literare din perioada comunistă.

În cartea *Educația adulților în schimbare* (Editura Fiat-Lux, 1997) întreprind o analiză a educației adulților, inclusiv empirică, a acestui domeniu.

Din anul 1996 coordonez colecția „Ethnos” a Editurii Albatros, inițiată de mine, în cadrul căreia am reeditat – unele pentru prima oară –, 26 de lucrări semnate de M. Eminescu, Titu Maiorescu, A.D. Xenopol, Aurel C. Popovici, C. Rădulescu-Motru, George Sofronie, Romulus Seișanu, Nichifor Crainic, O. Goga, M. Ralea, G. Călinescu, D. Stăniloae, Al. Claudiu, S. Mehedinți, T. Brăileanu, M. Manoilescu etc., însoțite de ample studii introductive și note. Într-un articol consacrat colecției „Ethnos”, în *Viața Românească*, iulie-august 2001, (232) cunoscutul antropolog Gheorghiu Geană a scris: „Avem în «Ethnos» cea mai consistentă și, socialmente vorbind, cea mai importantă colecție editorială din perioada post-1989”.

S.C. Deși pasionat de cercetare, ai părăsit-o în februarie 1990...

C.S. Nu am cum să trec peste momentul decembrie 1989-ianuarie 1990, extrem de dureros, cel puțin pentru mine, care credeam că, în fine, am putea face în cadrul CCPT cercetare fără nici o constrângere, dar au apărut tot felul de obstacole. Nu vreau să relatez tot ce s-a întâmplat, dar spre surprinderea mea, unii colegi se lepădau ca de satana de tot ce făcuseră până atunci, iar un regretat coleg universitar a avut, tam-nisam, o reacție violentă față de noi, cei de la CCPT, prezenți la întâlnirea de la Centrul de Sociologie de la începutul lunii ianuarie 1990, coleg cu care nici unul dintre cei de la CCPT nu

s-a intersectat în activitatea științifică înainte de 1989. Mai mult, exista din partea noii puteri o ostilitate față de CCPT, căreia nu-i găsesc nici astăzi o explicație. Se invoca permanent lipsa tutelei instituționale. S-a încercat la un moment dat trecerea instituției la Ministerul Învățământului, dar primul ministru de atunci nu a fost de acord. Eu doream foarte mult să-mi continui cercetările, evident, în noile contexte, dar simțeam cum din toate părțile, inclusiv din partea unor colegi, se frâna orice inițiativă. Cu toate propunerile ce mi se ofereau de a pleca la alte instituții, mă încăpățânam să cred că voi putea continua să fac ceea ce făceam de 22 de ani, cercetare științifică. În asemenea circumstanțe, a venit solicitarea din partea ministrului culturii, Andrei Pleșu, pe care nu-l întâlnisem niciodată, de a accepta postul de director al fostei direcții a culturii de masă, transformată în Direcția de animație culturală și timp liber. Inițial, am vrut să refuz, așa am gândit înainte de întâlnirea cu adjunctul ministrului, Andor Horvath. După un timp de reflecție, și drept urmare a îndemnului venit din multe părți, anume că ar fi cazul ca și noi, cercetătorii, să ne implicăm în administrație, am acceptat cu speranța că voi putea reglementa acest domeniu atât de controversat în timpul vechiului regim.

Am lucrat foarte bine cu dl Andrei Pleșu, om al dialogului, adversar al birocrației închistate și al relațiilor rigide. Ședințele cu el erau o adevărată încântare. Nu același lucru pot să-l spun despre alți miniștri care s-au perindat în timpul cât am lucrat în Ministerul Culturii, mai ales despre un cântăreț de operă, care, prin conduita lui, a afectat foarte mult imaginea despre această înaltă demnitate în stat.

S.C. La Ministerul Culturii ce ai făcut?

C.S. Ce am făcut eu ca director general? În perioada postrevoluționară se

producea un atac furibund față de instituțiile culturale. În martie 1990, un grup mi-a solicitat să propun un act normativ prin care aceste instituții să fie pur și simplu privatizate sau desființate. Numai datorită sprijinului domnului Andrei Pleșu am reușit să stăvilim acest asalt asupra căminelor și bibliotecilor sătești, a caselor de cultură din orașe. Apoi, am reușit să se revină la denumirea inițială a universităților populare, ce căpătaseră imediat după revoluție titulatura de universități libere, uitându-se că Nicolae Iorga era ctitorul primei universități populare, aceea de la Vălenii de Munte. Am organizat primul festival de folclor sub egida Ministerului Culturii din România și Ministerul Culturii din Republica Moldova, în iarnă-primăvara anului 1991. Am încercat să impun studiul pe bază de cercetare concretă a domeniului ce urma să fie reglementat prin decizii, dar fără mult succes. De altfel, era greu să răzbești într-un minister în care creatorii de artă și literatură cred că numai ei au dreptate și numai ei dețin adevărul.

Și pentru că din direcția ce o conduceam făcea parte sectorul bibliotecii, iar Biblioteca Națională era instituție a Ministerului Culturii, am crezut că voi putea să sprijin terminarea rapidă a construcției noului ei local, realizată până în decembrie 1989 în proporție de 80%. Totul a fost o naivitate de cercetător. Încă de la primul meu contact, în 19 februarie 1990, cu grupurile ce se ocupau de construcția amintită am constatat lipsa oricărui interes real pentru finalizarea ei. Nu trecuseră nici două luni de la revoluție, și deja firme de construcții au subcontractat lucrări altor firme. Așadar, o afacere veroasă. Cu toate eforturile conducerii Ministerului de a găsi o soluție care să accelereze lucrările, nu s-a putut face nimic. Iată, nici astăzi construcția noii clădiri a Biblio-

tecii Naționale nu s-a terminat. Ca sociolog, sunt obligat să observ starea deplorabilă a bibliotecilor românești. Timp de mai mult de un deceniu, nu a funcționat integral nici o bibliotecă națională românească: Biblioteca Academiei – obligată să construiască un nou spațiu –, Biblioteca Centrală Universitară București – distrusă la revoluție –, Biblioteca Națională a României – înghesuită într-un spațiu ce nu-i aparține, este vorba de clădirea vechii Burse Românești, cu depozite împânzite în multe localități din țară.

Rămânând tot la biblioteci, am făcut eforturi, timp de patru ani, de a convinge autoritățile și Parlamentul pentru a adopta o lege a bibliotecilor, dar totul a fost în zadar. Nici acum nu înțeleg de ce orice regim politic, indiferent de culoarea politică, trenează când este vorba de reglementări în domeniul culturii.

Ca director general avizăm orice solicitare de înființare a fundațiilor și asociațiilor în temeiul legii din 6 februarie/1924. Îmi amintesc, printre altele, de avizul dat cererii de constituire a Fundației România de Măine în cadrul căreia s-a înființat apoi Universitatea „Spiru Haret”, aviz pe care conducerea Fundației l-a plasat, câțiva ani, în fruntea broșurii de admitere.

S.C. Ce crezi că a însemnat *decembrie '89* pentru societatea românească?

C.S. Este clar că în 1989 majoritatea populației dorea cu adevărat o schimbare după ani de privațiuni la care a fost supusă România. Însă nimeni nu știa cum se va produce schimbarea. Se discută de 15 ani despre revoluția din decembrie 1989, emițându-se tot felul de scenarii. Dar nu am aflat nimic despre un program sau o alternativă la regimul comunist. Eu nu cunosc, poate îmi spui tu, un proiect social gândit de grupuri românești cu privire la evoluția societății românești după căderea regimului comunist.

Practic, fiecare român avea propria sa variantă de debarcare a lui Ceaușescu. Dar mă întreb, a existat, măcar la nivelul ocult, un grup care credea în dispariția regimului comunist, după plecarea lui Ceaușescu? Ca și în alte momente din istoria noastră, schimbarea de sistem social s-a produs datorită unor împrejurări, în care noi am fost antrenați și totul s-a derulat în devălmășie. Numai că o revoluție se produce după un proiect. Elitele țării nu aveau nici un proiect, nici măcar unul de sorginte marxistă, și acest lucru s-a văzut imediat după revoluție când s-a trecut la reconstrucția socială a noii societăți.

Cultura română a propus, de cele mai multe ori, un proiect social *post festum*, adică a explicat doar efectele produse de către un eveniment național sau social și nu a elaborat un câmp teoretic al evoluției societății românești. Ea este orientată predominant spre trecut și în foarte mică măsură se concentrează pe gândirea de proiecte privind evoluția și schimbările ce s-ar putea produce. Nici unul din marile momente ale istoriei românești moderne, inclusiv revoluția din decembrie 1989, nu s-a produs în temeiul unui proiect teoretic. Însă, oricât și în orice fel am discuta despre evenimentele din decembrie 1989, ele rămân un moment de răscruce în istoria României, adică ele au produs modificări revoluționare în toate structurile societății. Scopul era conștientizat de cei mai mulți români – înlăturarea regimului totalitar –, în schimb nu găseam mijloacele adecvate de a-l înlătui.

Nu știu de ce noi, sociologii de teren, nu spunem răspicat că prin cercetările noastre am afirmat, într-o anumită măsură, adevărul despre realitățile socialiste, pentru că prezentăm informațiile date de oameni. De pildă, tineretul român exprima constant nevoia de schimbare, și rapoartele noastre de cercetare reflectau această opțiune.

Și pentru a concretiza schimbarea reală din societatea românească, aș aminti doar recuperarea proprietăților, libertatea de exprimare, libera circulație a persoanelor, exprimarea directă a diversității și multiculturalității. Iată, dacă nu avea loc revoluția din decembrie 1989, cu siguranță, nu aș fi putut reedita scrieri aparținând lui N. Crainic, D. Stăniloae, S. Mehedinți, Traian Brăileanu.

Când vorbesc de schimbări radicale, nu înseamnă că totul este benefic pentru om și societate. Fiind într-o perioadă de tranziție, am fost și suntem invadați de forme fără fond, care deformează până la grotesc aspirații, interese și idealuri. Sunt frapat de rolul jucat, în toate structurile societății, de diversiuni și de diversioniști. Probabil, suntem țara celor mai uluitoare diversiuni. Să recunoaștem că, din acest punct de vedere, noi, sociologii, suntem învinși. Concluziile rezultate din investigații sunt anulate prompt de cele mai fanteziste zvonuri sau comentarii ale unor analiști. Apoi, mă irită ascensiunea fulminantă, în toate sectoarele, a mediocrităților, a diletanților, care, culmea, se consideră îndreptățiți să dea lecții. Este aceeași situație ca în anii '50, când incompetenții erau peste tot și făceau același lucru: demolau totul. Nu știu de ce, dar în istoria noastră modernă, la anumite intervale de timp, apar grupuri foarte agresive față de trecut, care trebuie să fie dezavuat cu orice preț și făcut vinovat pentru tot ce se întâmplă în prezent. Se uită sau nu se vrea să se accepte că, totuși, datorită aceluși trecut suntem una din țările importante, teritorial și cultural, din zona central-europeană. Mai este o boală a tranziției – ctitorita. Orice persoană, care, întâmplător, a avut șansa de a edifica o instituție, se crede infailibilă și consideră că fără ea societatea nu poate progresa.

Acești „ctitori” se comportă ca adevărați feudali.

S.C. Care este reflexul schimbărilor revoluționare de după evenimentele din decembrie '89 în planul cercetării sociologice?

C.S. Cercetarea sociologică s-a descătușat de chingile în care era obligată să se deruleze. Întâi, aș remarca orientarea spre teme mai puțin abordate înainte de 1989: relațiile interetnice, schimbarea socială, relațiile de gen social, grupurile marginale, politica, politicile sociale. În al doilea rând, este de observat, cum am spus și altădată, dispariția din programele unor facultăți de sociologie a unor discipline: sociologia artei, sociologia muncii, sociologia industrială, sociologia educației, sociologia vârstelor și a generațiilor. Se discută, cred eu, foarte puțin despre opțiunile profesionale, insistându-se însă pe managementul resurselor umane, fără a avea o lucrare de analiză a conceptului de „resurse umane”. Sunt de acord cu afirmația ta, făcută recent în această revistă, că sociologia are un status marginal fără ghilimele, cum ai scris tu. Într-adevăr, sociologia rămâne, în continuare, o știință pentru uzul didactic în învățământul universitar, ne semnificativă în învățământul preuniversitar. Din cei aproape trei sute de studenți din anul I de la Facultatea de Comunicare și Relații Publice din cadrul S.N.S.P.A. – peste 90% dintre ei provin de la colegii naționale –, doar câțiva (în jur de 10%) au declarat că au făcut sociologie în liceu. Cum să ne comparăm noi cu alte discipline în care studentul nostru a exersat ani buni studiul lor?

Pentru a înțelege mai bine situația sociologiei, am să mă refer la efectele ce ar fi trebuit să le producă rapoartele unor cercetări realizate după 1989. În perioada 1997-1999, am coordonat cercetarea „Sisteme alternative de formare a tineretului”,

în cadrul unui contract prin Ministerul Cercetării și Tehnologiei. Așadar, existau instituții nominalizate ce beneficiau de aceste rezultate. De două ori pe an, uneori chiar de trei ori, trimiteam rapoarte de cercetare beneficiarilor acestei cercetări. Nu am primit nici o reacție oficială, nici măcar una critică, sau de contestare a concluziilor și interpretărilor.

Constat lipsa oricărui interes pentru producția sociologică de dinainte de 1989. Dar mai este ceva. Noi, sociologii, avem datoria de a stabili ce și cât moștenim din societatea comunistă, întrucât, orice s-ar face, nu se poate renunța la tot ce s-a construit și gândit în acea perioadă, adică să vedem cât din faptele din comunism sunt o piedică reală, și nu imaginată, în calea edificării societății democratice și cât poate fi continuat.

S.C. Preocuparea ta pentru C. Rădulescu-Motru nu înseamnă o retragere din cercetarea concretă a faptelor actuale ale României?

C.S. Întrebarea ta mă obligă la a corecta o imagine care pare a se impune despre mine, anume de istoric al sociologiei sau de prefațator la cărțile altora. După cum am spus, predau un curs de sociologie. În această perioadă am fost implicat direct în cercetări empirice.

Am coordonat din partea Centrului de Studii și Cercetări pentru Tineret, în anul 2003, tema „Educația, cultura și creativitatea în viața tinerilor”, realizată de Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române, Academia de Studii Economice, Agenția Națională pentru Sprijinirea Inițiativei Tinerilor. Menționez că în anul 1996 am coordonat, în cadrul Centrului de Studii și Cercetări pentru Problemele Tineretului, o temă similară, „Potențialul creativ al tineretului român”. Am studiat contextele sociale și economice de stimulare a crea-

tivității tinerilor. Cercetarea a arătat că opiniile subiecților despre sistemul de învățământ și climatul creativ în școală sunt contradictorii. Există o discrepanță între opiniile predominant negative, despre sistemul de învățământ din România, și opiniile predominant pozitive, total sau parțial, despre climatul creativ din școală. Deși sistemul de învățământ este judecat cu severitate, totuși cvasimajoritatea respondenților exprimă o imagine total sau parțial pozitivă despre profesorii lor. Această realitate reliefează existența unui corp profesoral credibil profesional la tineri, însă alte cauze ce țin de managementul din învățământ și condiția socială a școlii, de cele mai multe ori precară, îi fac pe mulți tineri să aprecieze negativ sistemul de învățământ. În afară de coordonarea temei, am elaborat capitolul „Educație, școală și creativitate”, decembrie 2003.

În perioada 1997-1998 am coordonat tema „Sisteme alternative de formare a tineretului”, contract prin Ministerul Cercetării și Tehnologiei. A fost investigat un lot de 532 subiecți prin ancheta sociologică și focus-grupuri. Iată temele studiate de acest proiect: „Politici de educație alternativă”, martie 1997, „Diagnoza situației actuale a politicilor de educație alternativă în România”, august 1997, „Dificultăți și limite ale influenței sistemelor alternative asupra tineretului”, noiembrie 1997, „Relația dintre instituții de învățământ și sistemele alternative”, mai 1998, „Impactul sistemelor alternative cu raporturile între generații”, septembrie 1998, „Strategii, instituții și experiențe în educația permanentă”, noiembrie 1998. Din cercetare a rezultat că sistemele alternative de formare sunt acceptate de majoritatea respondenților, pentru virtuțile lor în susținerea personalității tinerilor. În societatea românească, în raport cu școala, sistemele alternative

sunt considerate a fi mai inovatoare, cu disponibilitate mai mare pentru formarea tânărului pentru schimbare. Date și concluzii ale acestei cercetări au fost incluse în studiile: *Religie și tradiție, Revista Română de Sociologie*, 1-2, 1999, 55-72; „Sisteme alternative de formare”, *Paideea*, 3, 1998.

În perioada 1994-1995 am coordonat proiectul „Educația adulților în perioada de tranziție”, în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, în temeiul unui contract cu Ministerul Cercetării și Tehnologiei. S-a urmărit studierea educației adulților în contextul tranziției, analiza educației adulților în raport cu alte tipuri de educație. A fost investigat un lot de 395 persoane din mai multe localități, precum și responsabili cu programele de educație a adulților din instituții de profil. Am elaborat raportul „Educația adulților în perioada de tranziție”, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 1995, pe care, în

anul 1997, l-am publicat cu titlul *Educația adulților în schimbare*, Editura Fiat Lux, a cărei editare a fost finanțată de Institut für Internationale Zusammenarbeit – Deutscher Volkschulverband – IIZ-DVV, Germania.

Am fost membru al echipei care a realizat proiectul „Caracteristici ale culturii politice românești. Influența unor modele culturale și tradiții comportamentale asupra funcționării instituțiilor politice românești”, sub egida Facultății de Filosofie din Universitatea București și Asociația Română de Studii Politice Aplicate (AROSPA) sub coordonarea profesorului Adrian Paul Iliescu, pe baza grantului C334 al CNCISIS, finanțat de Banca Mondială și de Guvernul României.

Ca bilanț al activității mele de cercetare, în perioada 1968-2003 am elaborat 26 de rapoarte de cercetare.

S.C. Multe rapoarte de cercetare înainte, multe cărți, mulți ani frumoși!

Convorbire realizată de Septimiu Chelcea

Primit la redacție : iulie 2005